

Gesta XVIII (2019), 3–11.

AZ ESTERHÁZYAK SZOLGÁLATÁBAN: LICSKAY SÁNDOR, A FRAKNÓI VÁR VÁRNAGYA

Kunt Gergely, Viskolcz Noémi

Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet
kunt.gergely@gmail.com, viskolcz.noemi@gmail.com**Bevezetés**

Az Esterházy hercegi család levéltára kutatástörténetének feldolgozása során figyeltünk fel Licskay Sándor fraknói várnagy személyére. A kutatástörténetek általában csak az utókor által számon tartott történészek, levéltárosok munkáira fókuszálnak, ám Licskay levelei és jelentései sok érdekes történeti, művelődés- és művészettörténeti adalékot tartalmaztak, amelyek arra sarkalltak bennünket, hogy a fraknói hercegi levéltár és gyűjtemények gondozásában kulcsszerepet játszó „*protolevéltáros*” mindennapjait bemutassuk. A fraknói várban és a kismartoni kastélyban található – évszázadok során felhalmozott iratokat tartalmazó – Esterházy-gyűjtemény a 19. század második felében indult el a professzionalizáció rögzítésén, a családi irattárból így lett egy nyilvános, de továbbra is magántulajdonban lévő levéltár. Ezen az úton az első lépéseket számos esetben még nem a szakmailag megfelelő képzésben részesült hercegi alkalmazottak, hanem mára feledésbe merült társaik tették meg. Ők nem hagytak maguk után klaszszikus értelemben vett szakmai életművet, teljesítményüknek kevés dokumentuma született. Éppen ezért tekinthető hiánypótló esetnek a hercegi levéltárosnak, Merényi Lajosnak, majd az őt követő Gaszner Józsefnek és Hajnal Istvánnak a fraknói várnaggyal folytatott hivatali levelezése a 20. század első évtizedeiben, amely a fraknói gyűjtemények gondozását és fejlesztését dokumentálják.

A várgondnok személye nem teljesen ismeretlen a történeti kutatás számára, hiszen Licskay Sándorról Rész Imre is említést tett a Hajnal Istvánról szóló cikkében.¹ A *Napkelet* 1925-ben szenzációként számolt be arról, hogy Ludwig van Beethoven Esterházy Miklós hercegnek írt C-dúr miséjére és a zeneszerző 1807 szeptemberében Kismartonban való tartózkodására vonatkozó levelek és számlák kerültek elő. A forrásközlésében a zenetörténész Papp Viktor elsőként Hajnal István hercegi levéltárost, majd pedig a Beethovenbiográfus Hevesy Andort emelte ki. Bizonyára Hajnal hívhatta fel a forrásközlő Papp figyelmét a korábban ott szolgáló és ekkor már idős várgond-

nokra, illetve arra a tényre, hogy ezt a fontos kultúrtörténeti dokumentumot nem ő találta. „[...] *Licskay Sándornak, a fraknói vár parancsnokának jár elismerés, mert a hercegi családnak ez a hűségese embere találta meg azt az aktacsomót, amelyből a levelek és a hozzájuk tartozó iratok előkerültek.*”²

Licskay Sándor hercegi vadászként fiatal korától az Esterházy család szolgálatában állt. Vadászati teljesítményének emlékeit Léka vára őrizi, ahol a múzeumban a mai napig fellelhetőek az általa 1893 és 1897 között lőtt madarak, amelyek a helyi madárgyűjteményt gazdagítják. Így darázsölyvöt, őrgébicset, selyemfarkút, pacsirta sólymot és erdei baglyot, valamint magtörő pintyet ejtett el.³ 1890-ben az Országos Erdészeti Egyesületnek volt a tagja.⁴ Azonban ötvenes éveire a látása megromlott és kénytelen volt pályát módosítani, így került Lékáról Fraknó várába gondnoknak 1901-ben.⁵ Ez karrierjében változást jelentett, családjával a várba költözött, ahol – megfelelő világítás és fűtés híján – nem a legideálisabb munkakörülmények között dolgozott, munkáját és a hétköznapjait sokszor megkeserítette a falakból áradó hideg, amely a köszvényét is súlyosbította. A várban rajta kívül édesanyja és felesége, valamint az őrzést ellátó hercegi gránátosok laktak, utóbbiakkal többször került anyagi jellegű konfliktusba (1. kép). A látogatóktól befolyó összeget minden évben a vár gazdasági intézője osztotta szét közöttük, az 5–6 gránátosnak nagyobb létszámuk okán is több pénz járt. Licskay Merényi Lajosnak írt panaszlevelében saját és felesége munkáját hangsúlyozza, kettejük közös teljesítményét állítva szembe a gránátosokéval. Licskaynak kellett a látogatókat az egyes termekben kísérni és felügyelnie, hogy a herceg tulajdonában kár ne essék. Azonban hétfégenként, amikor sokan keresték fel a már ekkor is turista célpontként szolgáló várat, a felesége is besegített neki, illetve ő tartotta tisztán a vár azon terkeit,

² Papp 1925: 438.³ Aumüller 1967: 14, 15, 18, 32, 43, 36.⁴ Erdészeti Lapok 1890: Hirdető-melléklet V.⁵ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1910. december 2. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Esterházy család hercegi levéltára (E. It.), P 114, C/V. köteg, f.258-259.¹ Rész 2004: 294.

amelyeket a nyilvánosságnak megmutattak. 1913 tavaszán az előző évi 1100 koronányi bevételből Licskay csak 380 koronához jutott hozzá, amelyet megalázóan kevésnek talált, míg a gránátosok a koszt feljavítására majdnem ennek a dupláját kapták.

1. kép. A medvesüveges gránátosok a frasnói vár bejáratánál (Balogh Rudolf felvétele a *Vasárnapi Újságban*, 1912).

„Én számítottam, hogy legkevesebb ha többet nem, de legalább 400 koronát csak kapok, már csak azért is, hogy ezen bevételnek azt lehet mondani majdnem felét szegény feleségem keresi, a gránátosoknak meg semmi dolga sincs a látogatókkal, mert bizon ha feleségem ünnep és vásárnapokon nem segítene, igen szép keveset vennék be, mert nem minden látogató győzi kívánni, míg én lejövök, a gránátosokat meg nem lehet már a lettári felelősségem végett sem küldeni. Így hát szegény feleségem is megérdemlette volna, ha valami kis összeget ezen bevételből kapott volna, mert ő csakugyan nagyon sokat fáradt a vár tisztán tartásában is.”⁶ Licskay hivatali ideje alatt Esterházy Miklós, majd 1920-tól Esterházy Pál herceg állt a hitbizo-

mány élén, a közvetlen főnöke pedig a mindenkori hercegi levéltáros volt, így 1919-ig Merényi Lajos, 1919–1922 között Gaszner József és 1922-től Hajnal István. Mint maga az Esterházy család, és mint minden Esterházy alkalmazott megélte azt a súlyos traumatikus helyzetet, hogy 1921-ben a birtokok egy részét Ausztriához csatolták, Kismartonba és Fraknóba is osztrák csapatok vonultak be és ekkortól kezdve egy megváltozott jogi környezetben és más feltételek között kellett működniük.

A várgondnok feladata tehát rendkívül sokrétű volt: a vár épületeit és környezetét rendben tartani, a gyűjteményeket gondozni és látogatókat fogadni. Licskay hivatásos vadászként nem rendelkezett megfelelő képzettséggel, így autodidakta módon sajátította el a szükséges ismereteket, amelyben az őt pártfogó és minden bizonnyal ebbe az állásba juttató Merényi Lajos segítette. Licskay jelentései, amelyekből kb. 45–50 ismert számunkra, az 1903–1929 közötti évtizedből (Merényi és mások utasításai és válaszai egyelőre nem kerültek elő), érdekes történeti források, mert betekintést engednek abba, hogy milyen erőfeszítések eredményeként lett az irattárból levéltár, a poros kincstárból kölcsönző gyűjtemény, a félreeső várból látogatókat vonzó központ. Ahogy Merényi a *Vasárnapi Újság* olvasói számára 1912-ben kedvcsinálóként elmondta: „*Fraknó nagy áldozattal jó karban tartott vára is a közműveltség ügyét szolgálja ma (mint egy vidéki múzeum), műtörténeti szempontból is kiváló várkapolnája- s ötvösműveivel, costume – köz- és családtörténeti szempontból érdekes képeinek, s rendkívül tanulságos régi iratai-, s bútorai- és fegyvereinek gazdag tárával [...]*”⁷

A vár épülete és környezete

A frasnói vár az évszázadok során elveszítette erőd funkcióját és a 19. század végére egy óriási raktár képét mutatta, ahová az Esterházy-kastélyokból azokat a fegyvereket, bútorokat, ruhákat száműzte a család, amelyekre már nem volt szükség a mindennapokban és nem feleltek meg az újabb korok kényelmi vagy esztétikai elvárásainak (2. kép). Ezek mellett az Esterházy Pál által a 17. század végén kialakított ún. *Kunstkammer* termekben a régi és egzotikum számba menő kincseket is itt őrizték, valamint a családi archívum uradalmakból származó hatalmas anyagát, az ún. gazdasági levéltárat vagy ahogy Ress Imre megfogalmazta: „*a jogbiztosító iratok kiválogatása után*

⁶ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Frasnóvár, 1913. március 3. P 114, C/IV. köteg, f.168-169.

⁷ Merényi 1912: 585.

a különböző uradalmi szervek, központi szakhivatalok selejtezésétől megkímélt maradék irattárait, valamint az uradalmi alkalmazottak illetménykönyveit, a községi urbáriumokat és összeírásokat, az úriszéki- és robotjegyzőkönyveket és még sok minden más egyedi jellegű iratanyagot.”⁸ Mikorra Licskay a vár gondnoka lett, termeket töltöttek meg a felhalmozódott és nem rendszerezett iratok.

A hatalmas épület folyamatos karbantartást igényelt, Licskay sokszor jelentette, hogy nyüzsgenek a várban az iparosok, akikre felügyelni kell, 1904-ben például azt írta, hogy „most a kazamatákat és a fekete torony mellett lévő össze hányt törmeléket hordatom, és az felső és alsó udvart hozatom rendbe, és ha evvel végeztem, akkor kűnn a vár előtt van sok rendbe hozni való.”⁹ A várban, illetve annak környékén észlelt minden fontosabb eseményről értesítette munkaadóját. A vár elmaradott infrastruktúráját is ekkoriban kezdték modernizálni, elsőként a vagyonsvédelmet fejlesztették, így a fegyvertár és az irattár, korábban csupán fából készült ablakait megerősítették. Licskay a következőképpen számolt be erről a munkaadójának: „a múlt év őszén megrendelt vastáblákat a franciskáner szoba melletti irattár ablakokba a múlt héten beállítottam, úgyszinte a her[cegi] tisztartó úrtól engedélyt kaptam, a kápolna elleni szoba két ablakjára is vastáblákat csináltatni, mert ezen szobákba hoztam le a második emeleti irattárt és a franciskáner szobában lévő fa spalett táblákat meg bevonatom bádoggal és azután a fegyvertár felül biztonságban leszünk.”¹⁰ Ugyancsak az esetleges betörőktől való félelem arra motiválta Licskayt, hogy hercegi engedéllyel bizonyos korábbi ajtókat befalazzasson, így a termek közötti átjárást megszüntesse, leválasztva egymásról a gyűjtemény egyes részeit. „Hivatalos tisztelettel értesítem, hogy a mai napon elszedtük a számvevői irattárba a kincstár felőli oldalon az aktákat állvánnyal együtt, minnek folytán tisztelettel értesítem, hogy veszély nem történhetett volna, miután azon ajtón kívül, amelyet a kincstárban látunk, még egy ajtó van és az is a kincstárból zárandó és az irattári oldalon vasplével van bevonva, de azért mindennek dacára én még is huzatok eléjbe téglafalat, amely még a mai napon elkészül, és így ezen oldalról semmi veszélytől nem kellőnk tartani, azon

felül én meg úgyis tartok magam éjjeli inspekción.”¹¹

2. kép. Fraknó vára (A Turistaság és alpinizmus magazinban Sztróckay Lajos felvétele, 1929).

Emellett a vár környezetének rendbe tartása, szépítése és erdősítése is feladatai közé tartozott: „Bátorkodom Nagyságos uramat arról is értesíteni, hogy április hóban a vár déli oldalán 4000 drb fekete és 5000 drb erdei fenyőt kiültettem, a vadvízi árkokba meg 1200 drb közönséges akácot. A felújítási illetve erdősítési munkálataimat a tegnapi nap Miklós Károly h[erce]gi erdősz gyakornok úrral által vizsgáltuk, és ő is minden tekintetben jónak találta, a csemeték igen szépen fejlődnek, és ha nem kapunk igen forró augusztust, lesz is munkámnak sikere.”¹² 1908-ban további 7000 fenyő és 3000 akác kiültetésére került sor, „szépen fejlődnek úgy a múlt évi, mind az idei és most már a vár oldalai teljesen be vannak erdősítve, és a vadvíz árkok meg kötve.”¹³ 1908 őszén egy közeli erdőtűz rettentette meg a várbelieket, amit sikeresen eloltottak: „Úgyszinte bátorkodom értesíteni, hogy a múlt pénteken dél után 4 óraker erdő tűzünk volt a

⁸ Ress 2004: 294.

⁹ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár 1904. október 4. P 114, C/V. f.262-263.

¹⁰ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1907. május 22. P 114, C/V. köteg, f.188-189.

¹¹ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1906. június 25. P 114, C/V. köteg, f.242.

¹² Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1907. május 22. P 114, C/V. köteg, f.188-189.

¹³ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1908. május 21. P 114, C/V. köteg, f.191-192.

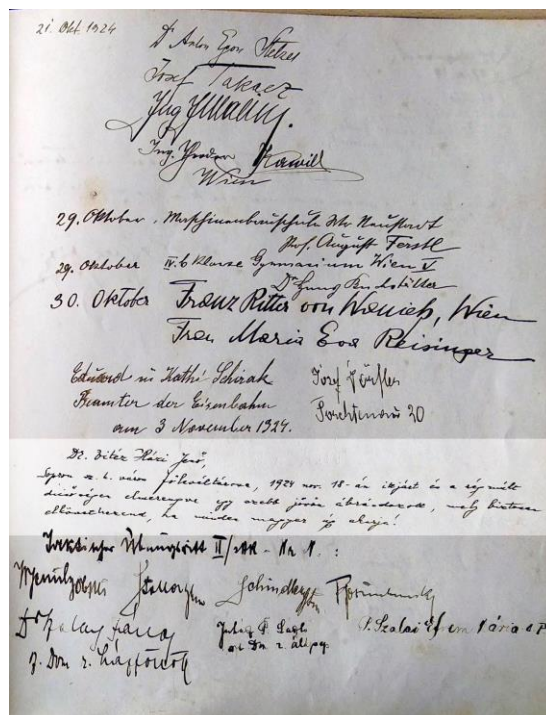
Rozália felé úgy nevezett Reitsteigon [...], mivel én értesítettem, és a gránátosokkal futólépésbe a helyszínre mentünk, a jó Isten segítségével igen nagy veszedelemnek útját álltuk.”¹⁴

Látogatók

Fraknó vára a 19. századtól fokozatosan kitárta kapuit a látogatók előtt, a század végére már igazi turistalátványosság lett az erődítményből. A Burgenländische Landesbibliothek őriz két fraknói vendégkönyvet, az elsőt 1886–1906 között még részben Steinhardt György várgondnok idején, a másikat 1907–1928 között Licskay alatt vezették. Utóbbiban a legelső bejegyzés is az ő kezétől származik: „1907 Az Isten áldása legyen Fraknóvár látogatóin Megnyitott 1907. évi július hó 21-én vasárnap napon”. Az utolsó lapon szintén a várnagy bejegyzése olvasható: „Licskay Sándor volt Fraknóvár gondnoka ezen vendégkönyv nyitáskor 1907. július hó 21-én.”¹⁵ A több nyelvű sok száz beírás a legkülönbözőbb rangú és társadalmi helyzetű ember elégedettségét tükrözte vissza, akik azzal a jóleső érzéssel távoztak a várból, hogy sok érdekességet megtudtak a hercegi családról. Iskolai csoportok, egyesületek tagjai, nemesi és polgári családok, politikusok és híres művészek egyaránt megfordultak a falak között, legyen egy példa a neves soproni történész tollából: „Dr. Vitéz Házi Jenő, Sopron sz. k. város főlevéltárosa, 1924. nov. 18-án itt járt és a régmúlt dicsőségén elmerengve egy szebb jövőn ábrándozott, mely biztosan elkövetkezend, ha minden magyar úgy akarja!” (3. kép).

Licskay egyik fő feladata az érdeklődők, turisták fogadása és kalauzolása volt, akik egy meghatározott útvonalon haladhattak és közben Licskay családtörténetét hallgatták magyar vagy német nyelven. 1929-ben a *Turistaság és Alpinizmus* magazintól Sztrókay Lajos járt várban és Licskay-ról is megemlékezett az útleírásában: „a várban az egyenruhás kapus magyarul fogad, no és az öreg várgondnok valamennyi között a legbőszebb magyar... Németül ad elő, mert a hallgatóság javarészt osztrák. De nyelvezetén erősen érezhető a magyaros akcentus, mert hát az anyanyelvét mégis csak jobban beszéli és büszke arra, hogy Sopronban járta iskoláit.”¹⁶ A búcsúzaskor még váltottak

néhány szót, Licskay még mindig nehezen viseli Fraknó elcsatolását: „Hát ’iszen, forgalom az van [...], meg ahhoz is értenek, mint lehet a semmiből valami szépet elővarázsolni, ami az idegeneket idecsalja, de azért tessék elhinni, sokszor gondolunk ám vissza a régi jó időkre, a békevilágra, amikor határszél, útlevel, vámör idegen fogalmak voltak részünkre... no és végül katonaéveimet Sopronban töltöttem a honvédeknél, szívesen emlékszem vissza ama napokra... hiszen az apám, öregapám is magyar ezredben szolgáltak!”¹⁷

3. kép. A vendégkönyv egyik oldalán Házi Jenő bejegyzése (világos háttérrel kiemelve).

Hajnál 1925-ben a már korábban is említett Papp Viktor zenetörténészt vitte magával, ezt jegyezte fel: „Fraknón is jártunk s ez alkalommal újra büszke lehettem Licskay várnagyra; észrevettem Papp tanácsos úr is meg volt lepődve, milyen korrekt fogalmai vannak neki a Hercegi Háznál szerepelt zeneszerzőkről. A vár és gyűjteményei Hercegséged vendégére látható nagy hatást tettek, valamint az ott uralkodó rend és tisztaság is. Licskayval Liszt Ferenc életére vonatkozó adatok kutatását beszéltek meg; s azóta már be is küldött nekem egy csomag aktát, melyek, ha nem is igen

¹⁴ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1908. október 14. P 114, C/V. kötet, f.246.

¹⁵ A két kötet jelzete: Burgenländische Landesbibliothek, 15844-B és 15844-B-P

¹⁶ Sztrókay 1929: 192.

¹⁷ Sztrókay 1929: 193.

jelentékenyek, mégis érdekes adatokat tartalmaznak.”¹⁸

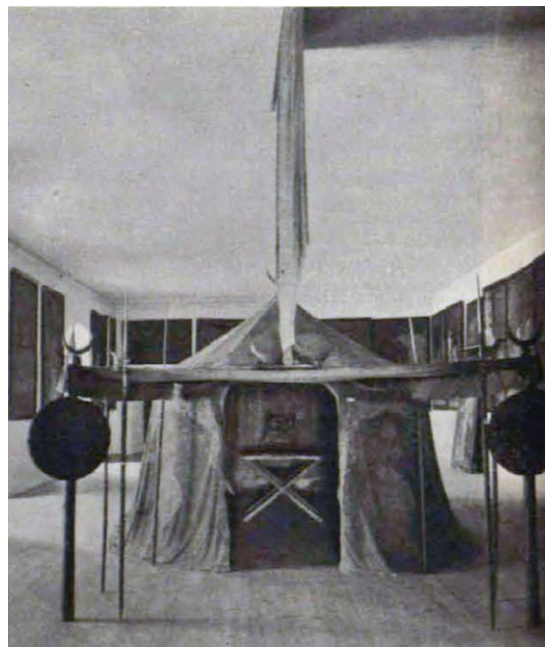
1929 májusában Resid Szavfet török nemzetgyűlési képviselő kért engedélyt a vár megtekintésére és fényképfelvételek készítésére. Hajnal István levéltáros egy listát adott át Licskaynak, hogy mely török eredetű tárgyak jöhetnek a fotózásnál számításba: „a várudvar kútja, lépcsőház: Scander bég allán vezér képe, I. emelet: Thököli Imre képe, II. emelet: vezekényi török-magyar csata képe, az ott elesett három Esterházy temetésének képe, lobogó az 1683. évi bécsi csatából, Sobjeski János képe, török sátor, várlobogó, dob pajzs, a pápai török-magyar csata képe, Pápa bevétele a török által, az érsekújvári török-magyar csata képének folytatása.” A török csak egy szűk kísérettel mehetett és Licskaynak „fokozott figyelmet” kellett a biztonságra fordítania, a fényképezésről pedig senkinek nem beszélhetett.¹⁹ A gondnok 1929. június 27-én számolt be a látogatásról: a képviselő úr egy nő és egy úr társaságában érkezett, az utóbbi fordította franciára Licskay szavait, fényképezés nem volt, minden tetszett neki, s végül azzal búcsúzott a várnagytól, hogy „a magyar és török igen jó barátok.”²⁰

A vár gyűjteményei

Amikor 1883-ban a Magyar Történelmi Társulat tagjai látogatást tettek a várban, akkor a kápolnát, a kincstárat, a fegyvertárat, a képtárat és a levéltárat mutatták meg nekik, a pincében pedig a híres 300 éves Luther-bort kóstolták meg.²¹ A szépen kiállított gyűjtemény gyakran okozott meglepetést gazdagságával és sokrétűségével, ahogy Szádeczky Lajos megfogalmazta: „némi átalakítással páratlan XVII-i századi múzeummá lehetne berendezni” (4. kép).²²

Licskay tehát ezen gyűjteményekért tartozott felelősséggel, időnként leltározni kellett, erről beszámolt munkaadójának, amely arra is rávilágít, hogy néha az alkalmazottak sem voltak vele tisztában – és így persze a tulajdonos sem – hogy pontosan milyen értékeket őriznek a várban. A vár félre-eső helyeibe még ekkor is lehetett régi tárgya-

kat találni: „Ezen régi miseruhák az ig. leltárakba nincsenek felvéve, mert mikor mi 1902. no[vem]ber hó 6-án megkezdettük itten Bőlöny tisztartó úrral a leltározást először is a vári kápolnában kezdtünk, de miután a sekrestyébe csak mi csak 8 drb. miseruhát találtunk (4 régi, 4 újabb) a régi leltárakba meg 14 drb volt.”²³ Majd később így folytatta a többi ruha megtalálásának a történetét: „Én ezen hiányzó 6 drb. miseruhát csakis 1904. évben találtam meg egy mellékhelységben régi ládába, amiről nagyságos uramnak 1905-ben tettem is szóbeli jelentést.”²⁴ Cziráky Margit hercegné 1906-ban Kismartonba kérette a miseruhákat,²⁵ s mivel még évek múlva sem érkeztek vissza, Licskay 1911-ben összeállított egy listát róluk a megjegyzéssel, hogy azok a tartozékaikkal együtt igen rossz állapotban voltak.

4. kép. Murád szultán sátra 1686-ból (Balogh Rudolf felvétele a Vasárnapi Újságban, 1912).

A tárgyak restaurálása és tisztítása szintén sok időt vett igénybe: „bátorkodom nagyságos uramnak tisztelettel jelenteni, hogy az alsó fegyvertárakban már nincsen egy drb fegyver is, mert azokat mind felhozattam és oly tiszta, most már minden fegyver és összes felszerelésünk, hogy öröm

¹⁸ Hajnal István Esterházy Pál hercegnek, Kismarton, 1925. június 24. P 114, J/I. köteg, f.1924.

¹⁹ Hajnal István Licskay Sándornak Budapest, 1929. május 25. P 114, 49. cs. f.63.

²⁰ Licskay Sándor Hajnal Istvánnak, Fraknóvár, 1929. június 27. P 114, 49. cs. f.74.

²¹ Szádeczky 1883: 76–81.

²² Szádeczky 1883: 76.

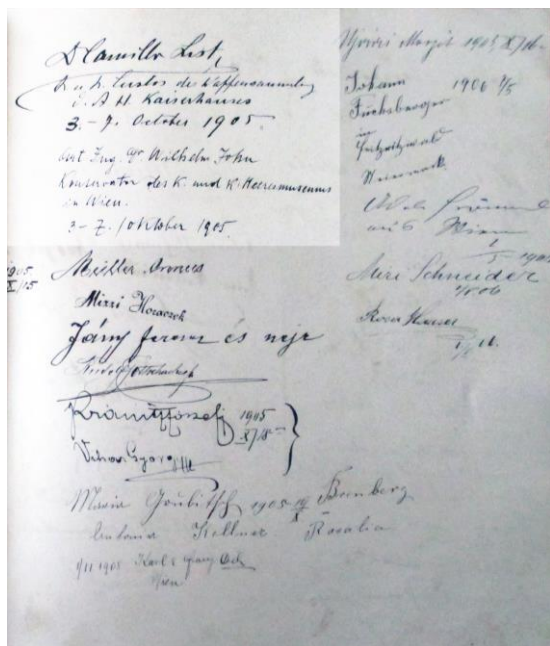
²³ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1910. december 2. P 114, C/V. köteg, f.258-259.

²⁴ Uo.

²⁵ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1906. június 13. P 114, C/V. köteg, f.240.

rajuk nézni, még csak a képek és harci lobogók tisztítása van hátra, de az marad a jövő tavaszra [...]”²⁶

Esterházy Miklós herceg idejében gyakorlattá vált a nagyobb kiállításokra való kölcsönzés, Bécsbe és Budapestre egyaránt. Licskaynak egyrészt fogadnia kellett a tárgyakat kiválogató szakembereket, másrészt pontos nyilvántartást kellett vezetnie a kiadott tárgyról vagy éppen adatokat kellett küldenie, mint 1903-ban három festményről (Nyáry Krisztina, Esterházy Miklós és László portréiról), amelyeknek a méretét és a rajtuk lévő feliratot írta meg Merényi Lajosnak.²⁷ A kiállításról visszaérkező tárgyakat gondosan regisztrálta, a hiányokat azonnal jelentette: „hivatalos tisztelettel értesítem a tekintetes hivattal azzal, hogy az 'Asperni' csata 100 éves kiállítás ünnepélyre küldött harci dolgunkat folyó hó 20-án visszaküldötték Bécsből, amit én az 1ső emelet 14ik számú szobába, vagyis az előbbi helyére tettem. A két drb kardról, melyek szintén Pleininger tisztartósági segéd-tisztai úrnak által adtam, nem írtak semmit, így hát még Bécsbe lesznek.”²⁸

5. kép. Camillo List és Wilhelm John aláírása a vendégkönyvben 1905-ből (világos háttérrel kiemelve).

A várgondnok levelezéséből nemcsak a hercegi család érdekeivel való azonosulás rajzolódik ki, hanem az is, hogy mennyire féltette a gondjaira bízott tárgyakat. Gyanúsnak tekintett mindenkit, aki a gyűjtemények azon részeit szerette volna megtekinteni, amelyek nem voltak kiállítva. Ehhez külön írásbeli engedély kellett a hercegtől és Licskay minden esetben személyesen felügyelte a látogatókat. Figyelte, hogy az egyes tárgyra miként reagálnak, mi keltette fel az érdeklődésüket és miről beszélgetnek. Aggodalmairól röviden beszámolt Merényinek is. Különösen bosszantotta, ha valaki rajzot vagy fényképet szeretett volna készíteni. Bizonyos esetekben nem értette, hogy az engedély pontosan mire vonatkozik, és így levélben fordult felvilágosításért: „[...] a fényképek és rajzok publikálása ki van zárva, ezt én arra értem, hogy fényképezni és rajzolni nem szabad?”²⁹ Máskor el is utasítja a kérelmezőt: „a mai napon egy kapitány jött hozzám, azon kijelentéssel, hogy ő neki a nagyságos úrtól engedélye van a vári szobákban fényképi felvételeket végezni? De miután nekem erre írásbeli felhatalmazásom nincsen, a kapitány úr kérelmét megtagadtam.”³⁰ Ezen az 1905. augusztusi napon a hercegnek azt is megírta, hogy amennyiben nem saját maga felügyeli a látogatókat, hanem azt a gránátosokra bízva, könnyen kár eshet a hercegi javakban. „a kapitány urat magát eresszem a szobákba, azt nem tehetem, sehogy sem. [...] Ami meg a gránátosokat illeti, hogy talán azokból egyet oda állítani, azt sem tehetem, mert azok bármelyik[e] oda adná egy liter borért még a lelkét is.”³¹ Bár a levelekben nincsen nyíltan megfogalmazva, de az érződik ki belőlük, hogy a látogatók akár lophatnak is a gyűjteményből.

Másrészt egyfajta nemzeti érzület is tetten érhető nála, amely különösen az osztrákok ellen irányult, akikben nem bízott. Camillo Liszt, a császári fegyvergyűjtemény kurátora (*K.u.K. Curator des Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses*) 1905 augusztusában engedélyt kért tudományos kutatásra magának és a bécsi Heeresmuseum konzervátorának, Wilhelm Johnnak, mindketten elismert szakértők voltak a területükön (5. kép).³²

²⁶ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár 1904. október 4. P 114, C/V. köteg, f.262-263.

²⁷ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1903. október 29. P 114, G/IV. köteg, f.874.

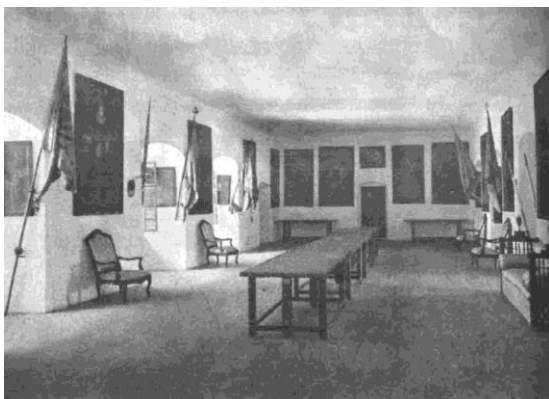
²⁸ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1909. július 24. P 114 G/IV. 4. köteg, f.933.

²⁹ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1905. szeptember. 23. f.158.

³⁰ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1905. augusztus 24. P 114. C/V. köteg, f.174-175.

³¹ Uo.

³² Camillo List Esterházy Miklós hercegnek, Bécs, 1905. augusztus 31. P 114, C/V. köteg, f.286-287.

6. kép. Ősök terme lobogókkal (Balogh Rudolf felvétele a Vasárnapi Újságban, 1912).

Októberben öt napot töltöttek Fraknón a fegyvertárban, Licskay árgus szemekkel figyelt és jelentett: „*kutatásai nemcsak fegyverekre voltak, hanem úgy a harci lobogók mint néhány képről is csináltak felvételt, amint én a beszédjükből kiértettem, valószínűleg meg fogják a gyűjteményünket rabolni, pedig csakugyan bűn volna még a legkisebb tárgyat is kiadni, főképp mikor most én mindent tisztába tettem, amit a bécsi urak is elismertek.*”³³ Látogatásuk eredménye az lett, hogy Esterházy Miklós hercegtől tárgyakat kértek kölcsön egy nagy bécsi hadikiállításra, a 80 darabról szóló elismervényt 1906 márciusában állították ki.³⁴ Helyes volt tehát a várgondnok megérzése, amikor ezt fogalmazta meg Merényinek: „*ennek úgy hiszem, az lesz a vége, hogy majd a szebb tárgyaink egymás után Bécsbe vándorolnak, mint a többi 128. drb.*”³⁵ Ezek a bejegyzései megerősítik a levelekből kirajzolódó azon képet, hogy a tárgyak kölcsönadását és eladását egyaránt bűnnek tekintette, és azokhoz kifejezetten ragaszkodott – talán jobban, mint a herceg, aki csak néha napján látta gyűjteményeit és tárgyait nem ismerte pontosan. Licskay saját státuszának megerősítése és biztosítása érdekében gyakran hangsúlyozta fontosságát, precizitását, szembeállítva lelkiismeretességét a herceg más alkalmazottaival: „*most 9-éve, hogy itten vagyok, igen szeretném, ha a jövő nyáron*

lettár revíziót tartanánk, annak dacára, hogy én minden változást pontosan által íratam.”³⁶

1929-ben még részt vett abban a nagy vállalkozásban, melynek során a családi portrékat egy megbízott fényképész végigfotózta a hercegi rezidenciákon, így Fraknóban is (6. kép). Licskay a franciskáner szobába hordta a festményeket, ahol a fényképész kényelmesen el tudta végezni a munkáját, összesen 55 reprodukció készült.³⁷

A levéltár

Licskay levéltárosi tevékenysége is figyelemre méltó, elsőként kezdte meg a fraknoi irattár rendezését és lerakta a hatalmas anyagban való eligazodás alapjait. Ehhez elsajátította a 17–18. századi német és latin iratok olvasását, és a rendezésen túl Merényi Lajos, illetve később Hajnal István kutatási kéréseinek is igyekezett megfelelni.

Évekig eltartott, míg a levéltár bizonyos részeit rendbe hozta és mutatókkal ellátta. A kedvezőtlen munkafeltételek miatt – a fraknoi vár levéltári szobáiban, fűtés híján, csak a melegebb hónapokban lehetett dolgozni – a nyári hónapokban összegyűjtött anyagot lakásában halmozta fel és azokat a tél folyamán nézte át. Hogy mit végzett, arról mindig beszámolt: „*Ami a II-ik emeleti irattár rendezést illeti, már sokat dolgoztam, de teljesen még a jövő évben sem végzek, már csomókban külön raktam az I. Fasciculus számokat az XXX-dik számig, és találtam bennök igen sok különféle szerződéseket, amiket szinte majd a télen a lakásomban fogok év és sorszám szerint csomagolni, úgy szinte a Fasciculus számokat is.*”³⁸ A munka első részével 1908-ban végzett: „*tisztelettel értesítem, hogy a jó Isten segítségével a múlt szombaton végeztem az Irattár rendezéssel, és reményilem, hogy úgy végeztem, hogy Nagyságos Uramnak is tetszeni fog.*”³⁹ Majd később így folytatta „*úgy szinte szándékozom a jövő nyáron, ha Isten éltet, az földszinti összes Irattárakba rendes és pontos mutatót készíteni, mert azokba az nincs. A franciskánerszoba melletti Irattárból is lehordattam az ottan lévő vár és birtok könyveket, és minden községenként van rendezve, úgy szinte a községi és*

³³ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1905. október 19. 76. cs. C/V. f.145.

³⁴ Verzeichniss... Bécs, 1905. augusztus 31. P 114, C/V. köteg, f.292-294.

³⁵ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1905. augusztus 26. P 114. C/V. köteg, f.171-172.

³⁶ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1910. december 2. P 114, C/V. köteg, f.258-259.

³⁷ Licskay Sándor Hajnal Istvánnak, Fraknóvár, 1929. március 15. 49. cs. f.2299

³⁸ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár 1904. október 4. P 114, C/V. f.262-263.

³⁹ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1908. január 27. P 114, C/V. köteg, f.185-186.

*templomi számadások is, úgy a kismartoni tisztartósági, mint az alsó uradalmakhoz tartozó községekbeliek is mind, sor- és évszámok szerint vannak rendezve, és mutató táblázattal ellátva.*⁴⁰

Időnként kutatásokat is kellett végeznie, 1904-ben Esterházy Pál Antal herceg 1848. évi miniszteri kinevezésének okiratát kérte tőle Merényi, de átnézve az 1847–1849. évi indexeket, semmit nem talált ezzel kapcsolatban.⁴¹ Mellékelten küldött kilenc aktát, amelyekben „ő hercegsége mint Minister is van czímezve, és az összes iratok a 48. időkről keltenek, ugyan ilyen hangzású iratok vannak itten több is, és ha szükség lenne reája elküldhetném, tudniillik a fraknoi várból történt fegyverek és ügyüknek a nemzetország részére történt kiadásáról szólnak.”⁴² Ebben a témában még a későbbiekben is keresgél, azonban sikertelenül.⁴³ 1908-ban a Kismartonban letelepedett zsidóságról kellett adatokat küldenie: „a múltkor hozzám intézett levelére válaszulva tisztelettel értesítem, hogy csak a tegnapi nap folyamán kezdhettem meg a kismartoni «Védzsidók» ügyében a kutatást; eddig találtam a következő évekről conscriptiokat 1748-1761-ig, 1823-ról és 1848-tól-1859-ig; az 1748–1761 években az is meg van, hogy az illető mióta van hercegi «Schutz» alatt és hogy kinek lett elengedve a fizetés, ők kétféle járandóságot fizettek tudniillik, Schutzgeld és Montour járandóságot, ha valami van itten, reményilem, hogy megtalálom, de az a baj, hogy az Irattárak nehezen melegülnek által. Tegnapi kaptam a bécsi Palais Verwaltungtól egy átíratot, melyben arról értesítenek, hogy feladtak címemre 15 láda irományokat és a főszámvevőséget is értesítik, hová fogom én ezt beosztani?”⁴⁴

Licskay munkával töltött hétköznapijairól meglehetősen sokat tudunk. Arról azonban, hogy a szabadidejét mivel töltötte, alig beszélnek a levelek. Feltehetően ennek egy részét a munkán túlmutatóan is a leltározással töltötte, valamint olvasott különféle könyveket a magyar történelemről. 1904 októberében ezzel fordult Merényihez: „Igen kérem nagyságos uramat, ha az ígért Wesselényi féle összeesküvés történeti könyvet alkalmilag megkapnám által olvasásra” (feltehetőleg Pauler Gyula

Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671, Budapest, 1876 című műve) a kérés mellé más kézzel odajegyezették: „megküldött 1904. november 4-én.”⁴⁵ Egy másik alkalommal a következő szöveggel juttatott vissza egy könyvet – jelezve, hogy az olvasottakat számos esetben a hercegi gyűjteményekben őrzött tárgyakhoz kötötte: „Itten küldöm a Magyar Haditörténelem emlékek könyvet, abba csináltam oldaljegyzeteket, hogy a tárgyak mely számú szobákban találhatóak.”⁴⁶ Az említett könyv a Magyar hadtörténelmi emlékek az Ezredéves Országos Kiállításon Szendrei János szerkesztésében (Budapest, 1896). Mint ismert, a kiállításra Esterházy Pál herceg engedte át gyűjteményének több mint 900 jeles darabját, amit az előszóban hálával méltat Szendrei.

A hercegi család a hűséges, régóta szolgáló alkalmazottakat megbecsülte. Licskaynak a 60. születésnapja alkalmából Esterházy Pál herceg ajándékát Hajnal István levéltáros nyújtotta át egy kis ünnepség keretében Fraknón 1923 karácsonyán. „Van szerencsém örvendetes tudomására adni, hogy hosszú, hű és eredményes szolgálataiért Ő Hercegsége elismerése jeléül egy monogrammjával és a hercegi koronával díszített ezüstórát kegyeskedett Önnek ajándékozni.”⁴⁷ Hajnal meghatóva számolt be Horváth Gábornak, a herceg személyi titkárának az eseményről: „ő Hercegsége ajándékanak átadására Fraknó várnagyának ünnepélyesen megtörtént. Merényi tanácsos úr bevezető szavai után én beszéltem és amikor Ő Hercegsége és a Hercegi Ház elismerését és bizalmát hangoztattam, meglepetéssel láttam, hogy a kemény Licskay bátyánk arca könnyben ázik. Alig tudott a zokogástól elfojtott hangon köszönetet mondani és kérni engem, hogy legmélyebb hódolatát és háláját tolmácsoljam a Herceg Úrnak. Egy kis ebéd volt az átadás után; még Ruzsa portás bácsi – akit elvittünk, hogy egy altiszt és legyen jelen – is kivágott egy toastot. A végén a fraknoi prior is sírva fakadt, szegény derék magyar papunkat nagyon bántja, hogy valószínűleg ott kell hagynia Fraknót. Beszélgettünk sokáig és Licskay sorban felemlítette életének epizódjait, amikor a hercegi család tagjainak tehetett különösebb szolgálatakat és azok bizalmukkal és elismerésükkel

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár 1904. október 4. P 114, C/V. f.262-263.

⁴² Uo.

⁴³ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1905. február 1. P 114, C/V. f.266-267.

⁴⁴ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1908. május 21. P 114, C/V. köteg, f.191-192.

⁴⁵ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár 1904. október 4. P 114, C/V. f.262-263.

⁴⁶ Licskay Sándor Merényi Lajosnak, Fraknóvár, 1905. február 1. P 114, C/V. f.266-267.

⁴⁷ Hajnal István Licskay Sándornak, 1923. december 18. P 114 46. cs. f.43.

tüntették ki őt. Akármilyen idegent felmelegíthette volna az a természetes és ipari hűség, amely minden szavából kiáradt.”⁴⁸

Licskay Sándor 1926-ban is a helyén volt, ekkor Hajnal István főlevéltárosnak köszönte meg a nyugdíjügyében való intézkedését,⁴⁹ de nyugdíjazása igencsak elhúzódott. 1929-ből, sőt, 1931-ből is ismertek jelentései, amelyeket várgondnokként jegyzett.⁵⁰ 1931 májusában azt írja Licskay, hogy nyugdíjkérvényét folyó hó 22-én benyújtotta, és méltányos elbírálásban reménykedik.⁵¹ A kérelme nyár végére meghallgatásra talált, a Hercegi Központi Igazgatóság ugyanis szeptemberben értesítette Hárich János levéltárost, hogy Licskay nyugdíjazása folytán „a gondnoki teendőket egyelőre két havi próbára, Licskay felügyelete alatt ifj. Berger József erdőőr veszi át”, a leltározás pedig már folyik, és felszólítják, hogy küldje meg a gondnoknak a fraknói vár látogatóknak megmutatható tárgyainak a jegyzékét.⁵² Hárich már másnap továbbítja a parancsot Licskaynak azzal, hogy a „jegyzék nyomán kell a vári teendők ideiglenes őrzésével megbízott Berger József erdőőrnek a szükséges tudnivalókat elsajátítania.”⁵³ Ezután nincs több adat róla, de a három évtizednyi fraknói szolgálat bizonyára szépen zárult, a hercegi család általában nagyvonalúan gondoskodott nyugdíjas korú, hűséges alkalmazottairól.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmányban ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg

Források

⁴⁸ Hajnal István Horváth Gábornak, Kaposvár, 1923. december 24. P 114 46. cs. f.

⁴⁹ Licskay Sándor Hajnal Istvánnak, Fraknóvár, 1926. április 22. P 114 H. köteg, f.1206.

⁵⁰ Licskay Sándor Hajnal Istvánnak, Fraknóvár, 1929. december 23. P 114, E. köteg, f.1018; Fraknó, 1931. május 30.

⁵¹ MNL OL, E. lt., P 114, Kutatási csomag, Fraknó, 1931. május 30.

⁵² Központi Igazgatóság Hárich Jánosnak, Budapest, 1931. szeptember 14. P 114 50. cs. f.1498.

⁵³ Hárich János Licskay Sándornak, Budapest, 1931. szeptember 15. P 114, 50. cs., f.1496.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Esterházy hercegi család levéltára (MNL OL, E. lt.) P 114 Levéltárral kapcsolatos iratok.

Hivatkozott irodalom

Aumüller, Stephan 1967: Die Vogelsammlung Huszthy Edmunds in der Burg Lockenhaus. *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland* 38. 5–75.

Merényi Lajos 1912: Fraknó és urai. *Vasárnapi Újság* 59. 585.

Papp Viktor 1925: Ismeretlen Beethoven-levelek. *Napkelet* 3. 437–440.

Ress Imre 2004: Hajnal István, a kismartoni hercegi levéltáros. *Korall* 15–16. 284–315.

Szádeczky Lajos 1883: A fraknó-vári bizottság jelentése. *Századok* 17. 76–81.

Sztróky Lajos 1929: Schloss Forchtenstein. *Turistaság és alpinizmus* 19. 191–193.